

De Lombatuin als voedingsbodem voor sociale (ver)bindingen en thuisgevoel

Een onderzoek naar de invloed van buurttuinen op sterke en losse
(ver)bindingen tussen bewoners en hun ervaren thuisgevoel

Lot Lalleman - 207073 - Masterscriptie - juni 2025

Lot Lalleman
Studentnummer 207073
Masterscriptie
Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid
Erasmus Universiteit Rotterdam & Veldacademie
Juni 2025
Aantal woorden: 9648

Scriptiebegeleider:

Dr. T.W.C. (Thomas) Swerts, Associate Professor in Urban Sociology

Tweede lezer: F. (Freek) de Haan

Afdeling Bestuurskunde en Sociologie

Erasmus Universiteit Rotterdam

**Erasmus
University
Rotterdam**

Stagebegeleider:

Eschwin Loos

Onderzoeker bij Veldacademie

Abstract

De relatie tussen diversiteit en de leefbaarheid van stadswijken is al jarenlang onderwerp van discussie. Een ‘goede’ en leefbare buurt wordt vaak gekoppeld aan onderlinge verbondenheid en sterke sociale bindingen. Desalniettemin blijft het belang van losse en zwakke bindingen onderbelicht, terwijl juist in de context van de diverse stadswijk ongedwongen ontmoetingen en publieke familiariteit een bijdrage kunnen leveren aan het thuisgevoel en de buurttevredenheid. In dit etnografische onderzoek is gekeken naar hoe een buurttuin bijdraagt aan verschillende vormen van sociale bindingen en het thuisgevoel van bewoners in een etnisch diverse stadswijk. Om dit te onderzoeken is de Lombatuin in Lombardijen als casus bestudeerd. In dit onderzoek is gebruikgemaakt van een etnografische methode, waarbij door middel van schaduwen en interviews op kwalitatieve wijze inzicht is verkregen in de alledaagse sociale interacties en dynamiek in en rond de buurttuin. De resultaten tonen aan dat de Lombatuin een spectrum aan sociale bindingen stimuleert, van bewoners die elkaar vluchtig groeten tot hechte contacten. De buurttuin is een laagdrempelige en toegankelijke plek, waarbij de sociaal hoveniers en buurtkinderen een centrale verbindende rol spelen. De Lombatuin fungeert als sociale infrastructuur die informeel contact, herkenning en vertrouwen bevordert, wat bijdraagt aan de buurttevredenheid en een versterkt thuisgevoel.

Trefwoorden: Buurttuinen, diverse stadswijk, sociale bindingen, sociale infrastructuur, thuisgevoel

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Grote steden worden gekenmerkt door hun toenemende diversiteit. Inwoners van Rotterdam hebben samen al meer dan 200 verschillende nationaliteiten en meer dan de helft heeft een migratieachtergrond (WRR, 2018). In Rotterdam vormt niet één etnische groep de meerderheid; de diversiteit is hét kenmerk van de stad. Dit geldt ook voor de Rotterdamse stadswijk Lombardijen waar 65% van de bewoners een migratieachtergrond heeft (gemeente Rotterdam, 2025). De relatie tussen diversiteit en de leefbaarheid van stadswijken is al jarenlang onderwerp van discussie. Uit studies blijkt dat een toename van groepen met verschillende achtergronden, culturen en leefstijlen het samenleven in een wijk lastiger maakt (Ouweland, Doff & Adriaanse, 2011; WRR, 2020).

Over de relatie tussen diversiteit, sociale cohesie en bindingen zijn er volgens Ariely (2014) grofweg twee, elkaar tegensprekende, stromingen. De eerste stroming stelt dat etnische diversiteit in een buurt leidt tot minder vertrouwen en solidariteit tussen bewoners (Putnam, 2007; Stolle, Soroka & Georgeson, 2008). De diverse bevolkingssamenstelling zou ervoor zorgen dat mensen meer op zichzelf raken en er minder sociale bindingen ontstaan (Wirth, 1938). Dit wordt in relatie gebracht met verminderde leefbaarheid en minder thuisgevoel (Welschen et al., 2020). In deze stroming wordt het gemeenschapsgevoel met *sterke bindingen* als ideaal genomen. Zo worden in publieke en politieke debatten met nostalgie terugverlangd naar de hechte gemeenschap die vroeger aanwezig was (Duyvendak & Wekker, 2015). Ook vanuit beleid wordt een ‘goede’ en leefbare buurt vaak gekoppeld aan onderlinge verbondenheid.

Daarentegen, is er ook een stroming in de literatuur waar onderzoekers als Blokland (2014) en Wessendorf (2016) benadrukken dat juist in de context van diverse wijken, ongedwongen en korte ontmoetingen bijdragen aan de tevredenheid van de buurt en het thuisgevoel. Deze zogenaamde *zwakke, losse* of zelfs *afwezige bindingen* kunnen volgens hen dus ook positief bijdragen. Sterker nog, Granovetter (1973) beargumenteert dat met name deze zwakke bindingen van belang zijn en daarnaast ook een cruciale bijdrage leveren aan sociale mobiliteit. Immers heeft niet iedereen belang bij hecht contact met burens (Eijk, 2010). Bovendien kunnen initiatieven met als doel het creëren van sterke bindingen en het nastreven van een saamenhorigheidsideaal averechts werken in diverse wijken. Op het moment dat sterke bindingen gestimuleerd worden, kan het ertoe leiden dat een bepaalde bewonersgroep zich de publieke ruimte toe-eigent. Hierdoor kan een uitsluitingseffect ontstaan (Kleinhans & Bolt, 2010). In contrast met de meer algemeen geaccepteerde thesise van Putnam (2007) met het belang van sterke bindingen suggereert Granovetter (1973) dat juist zwakke bindingen eerder groepsoverstijgend zijn. Het is waardevol, vooral in diverse buurten, niet alleen een focus op sterke bindingen te leggen, maar ook de zwakke en losse bindingen te waarderen en dat gaat niet zonder hiervoor plek te maken in de openbare ruimte.

Al sinds de jaren '60 benadrukt Jacobs (1961) dat de openbare ruimte een belangrijke plek is voor ontmoetingen en het ontstaan van vertrouwen in elkaar en de buurt. In tijden van verstedelijking en privatisering staat de openbare ruimte en leefomgeving onder druk. Groene publieke plekken dragen in sterke mate bij aan het welzijn en geluk van individuen en leefbaarheid van de buurt (Stuiver, 2018). Buurttuinen en gemeenschappelijk groen in de wijk wordt in verband gebracht met *place attachment* en een groter *sense of belonging* en thuisgevoel (Blokland & Nast 2014; Blokland & Schultze, 2017). Buurttuinen die functioneren als sociale infrastructuur kunnen bijdragen aan leefbaarheid en thuisgevoel door als toegankelijke ontmoetingsplekken sociale interactie te bevorderen, lokale netwerken te versterken en vertrouwen op te bouwen (Veen, 2015; Klinenberg, 2018).

Desalniettemin komt er in een groeiende stad als Rotterdam steeds meer druk te staan op de openbaarheid van het publieke domein. In de context van leefbaarheid wordt vaak naar sociale cohesie en sociaal kapitaal gekeken als iets wat wenselijk is (Duyvendak & Wekker, 2015). Echter, dit kan een beperkt beeld geven van hoe bewoners daadwerkelijk samenleven of de buurt ervaren, juist in etnisch diverse wijken. In dit onderzoek ligt de focus op hoe mensen in een buurt contact hebben en zich thuis voelen, zonder normatieve oordelen over cohesie. De invloed van sociale bindingen op thuisgevoel is contextafhankelijk, waarbij zowel sterke als zwakke bindingen verschillende, mogelijk complementaire en tegenstrijdige, rollen spelen. Semipublieke ruimten zoals buurttuinen kunnen een belangrijke rol spelen bij het thuisgevoel van bewoners. In diverse stadswijken is het daarom van essentieel belang dat de wijk toegankelijke plekken biedt voor alledaagse ontmoetingen om de leefbaarheid en het thuisgevoel van bewoners te waarborgen.

1.2. Probleem- en doelstelling

De invloed van etnisch diverse stadswijken op sociale bindingen is al decennia onderwerp van discussie. Onderzoekers als Wirth (1938) en Putnam (2007) benadrukken het belang van sterke bindingen voor thuisgevoel en leefbaarheid, terwijl Blokland en Nast (2014) en Wessendorf (2014) juist de nadruk leggen op zwakke of losse bindingen. Bovendien wordt vanuit beleid vaak een leefbare buurt gekoppeld aan buurtverbondenheid met een nadruk op het creëren van sterke bindingen tussen bewoners (Duyvendak & Wekker, 2015; Morrison, 2003). Dit creëert mogelijk een blinde vlek: wordt het belang van zwakke en losse bindingen onvoldoende erkend en benut?

In dit onderzoek is de Tuin van de Wijk, de Lombatuin gelegen in Lombardijen als casus genomen. In een etnisch diverse wijk als Lombardijen kan deze casus een inzicht geven in hoeverre een buurttuin invloed heeft op verschillende vormen van sociale interactie. Dit onderzoek heeft daarom als doel om inzicht te krijgen in de sociale bindingen van de Lombatuin op de bewoners die wel of niet mee tuinieren, met specifieke aandacht voor de wijze waarop de tuin bijdraagt aan het thuisgevoel van bewoners in de wijk. Voor deze studie worden de volgende hoofd- en deelvragen beantwoord.

Hoe beïnvloedt de Lombatuin sociale bindingen en thuisgevoel van bewoners in de diverse stadswijk Lombardijen?

1. In hoeverre draagt de Lombatuin bij aan sociale bindingen tussen bewoners?
2. In hoeverre draagt de Lombatuin bij aan de ontmoetingen van bewoners met diverse achtergronden?
3. Hoe ervaren bewoners hun thuisgevoel met betrekking tot de Lombatuin?

1.3. Wetenschappelijke relevantie

Er is verschillend onderzoek gedaan naar sociale bindingen en hun invloed op buurtverbondenheid, sociale cohesie en het thuisgevoel van bewoners. Onderzoekers zoals Wirth (1938), Putnam (2007) en Stolle et al (2008) stellen dat sterke bindingen van belang zijn voor gemeenschapsgevoel en dat etnisch diverse wijken leiden tot minder sociale bindingen tussen bewoners. Daarentegen zijn er stadsociologen zoals Blokland en Nast (2014), Wessendorf (2014) en Valentine (2008) die juist het belang van zwakke, losse en zelfs afwezige bindingen in stadswijken benadrukken. Zij stellen dat in diverse stadswijken de kracht zit in zwakke en losse bindingen in relatie tot sociale cohesie. In stadsstudies ligt de focus vaak op sociale cohesie en sociaal kapitaal, niet op hoe mensen daadwerkelijk in de buurt samenleven en zich daar door bepaalde bindingen wel of niet thuisvoelen. In onderzoeken rondom thuisgevoel wordt vaak de ‘plek’ als belangrijkste component beschouwd (De Graaf & Duyvendak, 2009). Tevens stelt Lewicka (2011) dat juist sociale bindingen tussen mensen sterk samenhangt met ervaren thuisgevoel. Daarbij zijn studies rondom thuisgevoel en *place attachment* vaak kwantitatief uitgevoerd. Er is literatuur over wie en hoe (veel) ze zich ergens thuisvoelen. Er ontbreken echter meer kwalitatieve en etnografische beschrijvingen van welke plekken het meest bijdragen aan thuisvoelen en welke, vaak onzichtbare, processen daaromheen plaatsvinden (Lewicka, 2011).

Aanvullend op deze studies over sociale bindingen in etnisch diverse stadswijken zijn er ook een groot aantal studies over de invloed van buurttuinen op sociale factoren. De focus binnen deze studies ligt vooral op sociale cohesie, gemeenschapsgevoel en sterke bindingen (Firth, Maye & Pearson, 2011). In deze onderzoeken worden sociale bindingen vooral binnen de buurttuin onderzocht, zonder een relatie te leggen met de omgeving rond de tuin. Daarentegen laat onderzoek van Dolley (2019) en Chitov (2006) zien dat binnen én rondom buurttuinen ook zwakke bindingen kunnen ontstaan juist wanneer de tuinen publiekelijk toegankelijk zijn. Echter, deze studies richten zich primair op de totstandkoming van sociaal kapitaal, zonder aandacht te besteden aan de wijze waarop bewoners hun thuisgevoel ervaren. De studies van Dolley (2019) en Chitov (2006) hanteren een binaire benadering van sociale bindingen door een strikt onderscheid te maken tussen sterke en zwakke bindingen. Dit kan een theoretische beperking zijn, waarbij een verdiepende analyse, geïnspireerd door Bloklands theorie over losse en

afwezige bindingen, juist kan bijdragen aan een beter begrip van de relatie tussen sociale interacties en de invloed van buurttuinen in de (semi-)publieke ruimte in diverse stadswijken.

1.4. Maatschappelijke relevantie

De wijk Lombardijen in Rotterdam Zuid staat voor aanzienlijke veranderingen. Plannen voor stedelijke verdichting zullen het woonsegment veranderen en een verschuiving in de samenstelling van bewoners. Een toekomstbeeld is opgesteld samen met bewoners, gemeente Rotterdam, woningcorporatie Havensteden en ontwikkelpartner Synchron. Dit Toekomstperspectief 2040 richt zich op het verbeteren van de leefomgeving en het versterken van buurtverbondenheid. Het is van belang om te onderzoeken hoe sociale structuren en ontmoetingen tussen verschillende leefwerelden en gemeenschapsgevoel tot stand komen. In relatie tot het toekomstperspectief is het van belang om een inzicht te krijgen in hoeverre de Lombatuin bijdraagt aan sociale bindingen en het thuisgevoel van bewoners in Lombardijen. Dit onderzoek is maatschappelijk relevant omdat het bewoners een stem geeft in hoe zij de buurttuin ervaren. Het gaat immers om hun wijk, leefomgeving, en toekomst.

2. Theoretisch kader

In dit theoretisch kader zijn om de invloed van buurttuinen op thuisgevoel te onderzoeken verschillende theorieën uitgelicht met betrekking tot de concepten van *sociale bindingen*, *buurttuinen* en *thuisgevoel*.

2.1. Verschillende soorten bindingen

Er zijn verschillende sociale bindingen, variërend van sterke en zwakke bindingen tot losse en afwezige bindingen (Granovetter, 1973; Blokland, 2017, Felder, 2020). Sociale bindingen kenmerken zich door een emotionele betrokkenheid en een element van wederkerigheid. Hoe sterker een binding is, hoe meer er sprake is van emotionele betrokkenheid. Van een wederkerig component moet altijd sprake zijn voor een sociale binding. Veel onderzoekers maken een onderscheid in sterke en zwakke bindingen. Daarentegen benoemt Lofland (1998) dat het van belang is sociale bindingen niet binair te zien. De relaties van sociale bindingen zijn niet statisch maar fluïde en voortdurend in transformatie.

Sterke bindingen hebben een grote emotionele betrokkenheid en worden door Wirth (1938) en Putnam (2007) beschouwd als cruciale vormen van relaties die zorgen voor meer vertrouwen en solidariteit tussen bewoners. Volgens Putnam zorgt hechtheid van een gemeenschap voor het versterken van sociaal kapitaal. Hierbij maakt hij een verschil tussen verbindend (bonding) en overbruggend (bridging) sociaal kapitaal. Bonding ontstaat bij sterke bindingen binnen een homogene groep die overeenkomsten delen, bridging zijn vaker zwakkere bindingen die ontstaan bij heterogene groepen die vaak van elkaar verschillen. Putnam concludeert dat bewoners in etnisch diverse wijken zich meer terugtrekken, wat resulteert in een afname van zowel bonding- als bridging sociaal kapitaal. Dit sluit

aan bij een studie van Blokland en Van Eijk (2010) die aantoont dat mensen de voorkeur hebben voor bonding, wanneer mensen bindingen aangaan met gelijksoortige mensen.

Daarentegen suggereert Granovetter (1973) dat het eerder zwakke bindingen zijn die overbruggend werken, omdat zwakke bindingen vaker ontstaan tussen mensen die van elkaar verschillen. Stadssociologen Blokland en Nast (2014), Wessendorf (2014) en Valentine (2008) benadrukken het belang van zwakke, losse en zelfs afwezige bindingen in stadswijken. Bij zwakke bindingen vinden nog steeds gesprekken plaats tussen mensen, zoals burens of kennissen, waarbij ze elkaar ondersteunen of informatie delen. Dit kan nog een stap verder. Voorbeelden van losse bindingen zijn een glimlach, knikje of even zwaaien naar een buur. Vergeleken met zwakke bindingen zijn deze vrijblijvender. Desondanks ervaren bewoners juist hierdoor een prettiger gevoel in de (diverse) stadsbuurt (Albeda, 2020). Deze bindingen worden ook wel als *nodding relations* of *fleeting relations* genoemd (Blokland, 2017; Felder, 2020). Volgens Blokland, Wessendorf en Albeda zit de kracht van deze losse bindingen in dat ze niet binnen één groep, maar tussen diverse groepen ontstaan.

Om deze zwakke en losse bindingen te laten ontstaan is het van belang dat de bewoners elkaar ongedwongen tegenkomen en dat er genoeg plekken zijn die dit mogelijk faciliteren. Met name losse bindingen en genoeg ruimte tussen elkaar kunnen ervoor zorgen dat mensen zich meer thuisvoelen. Deze mogelijkheid tot afstand en eigenheid wordt ook wel *convivialiteit* genoemd (Wessendorf, 2014). Deze manier van samenleven op een afstandje beschrijft Van Stokkom (2009) als ongedwongen samenleven. De publieke ruimte speelt hier een belangrijke rol in en biedt ruimte voor bewoners om tegelijkertijd afstand te bewaren als sociale bindingen aan te gaan. Tevens kunnen korte sociale interacties in de openbare ruimte bijdragen aan dat bewoners elkaar gaan herkennen wat de *publieke familiariteit* bevordert. Routinematige activiteit gebonden aan specifieke plaatsen en tijden, leidt tot herhaalde ontmoetingen tussen individuen. In buurten leiden deze herhaalde ontmoetingen tot herkenningen van 'bekende vreemde' tot *absent ties* of *nodding relations* (Felder, 2020). Hierdoor kunnen ontmoetingen met bekende vreemden betekenisvol en emotioneel geladen zijn wat bijdraagt aan gevoelens van *belonging* van bewoners (Blokland & Nast, 2014). De publieke ruimte maakt ongedwongen ontmoetingen mogelijk. Juist deze zwakke en losse bindingen die in deze ruimte ontstaan maken dat bewoners meer vertrouwd worden met de aanwezige diversiteit van de wijk en het prettiger ervaren van hun wijk (Albeda, 2020).

2.2. Buurttuin als (semi-)publieke plek

Het publieke domein is een belangrijke plek waar ontmoetingen plaatsvinden (Jacobs, 1961). Mensen gaan anders met elkaar om afhankelijk van de specifieke plek in de buurt (Albeda, 2020). Verschillende plekken creëren andere interacties. Dit geldt ook voor buurttuinen. Een buurttuin kan sociale relaties bevorderen en bijdragen aan buurtontwikkeling (Veen, 2015). Er zijn allerlei definities en vormen van buurttuinen. In dit onderzoek ligt de focus op de Lombatuin die fungeert als een *place-based garden*.

Dit is een vorm van een buurttuin waar de nadruk ligt op de fysieke locatie en buurtontwikkeling, een plekgebonden tuin ingebed in de lokale gemeenschap (Firth, Maye & Pearson, 2011).

Een buurttuin kan bijdragen aan sociale bindingen, en vooral zwakke en losse bindingen, wanneer deze fungeert als een sociale infrastructuur. Volgens Klinenberg (2018) is sociale infrastructuur een fysieke plek of organisatie die interactie mogelijk maakt of bevordert en een cruciale rol speelt in het opbouwen van sociale netwerken, vertrouwen en gemeenschapszin. Buurttuinen kunnen bij uitstek een sociale infrastructuur vormen wanneer dit een toegankelijke plek is waar zonder verplichting incidentele sociale interacties kunnen plaatsvinden en verbinding op een laagdrempelige manier met de omgeving actief stimuleert. Naast het concept van sociale infrastructuur zijn er ook onderzoeken over hoe buurttuinen kunnen fungeren als *places of micro publics*. Publieke en semipublieke plekken die kansen voor ontmoetingen bieden, plekken waar ongedwongen ontmoetingen tussen mensen met verschillende culturele achtergronden kunnen ontstaan (Amin, 2002). Binnen deze theorieën ligt de nadruk vooral op het belang van zwakke en losse bindingen die juist bijdragen aan de toegankelijkheid van een plek.

Gemeenschappen met sterke bindingen kunnen voor uitsluitingseffecten zorgen. Wanneer één groep dominant is in de openbare ruimte, kan dat afschrikken en dat geldt ook voor buurttuinen (Kleinhans & Bolt, 2010; Dolley, 2019). Tevens kunnen ruimtelijke elementen barrières vormen of invloed hebben op verschillende mogelijkheden het ontstaan of weerhouden van sociale interacties (Dolley, 2019).

2.3. Thuisgevoel

In dit onderzoek is gekozen voor het concept *thuisgevoel*. Vaak wordt thuisgevoel in verband gebracht met individualiteit. Desondanks ontstaat het altijd in relatie tot een specifieke plek of andere individuen (Duyvendak & Wekker, 2015). Thuisvoelen is volgens Duyvendak & Wekker (2015) onder andere een ruimtelijke emotie. In de literatuur wordt de relatie tussen iemands emotionele beleving en een specifieke fysieke locatie aangeduid als plaatsgebonden verbondenheid, oftewel *place attachment* (De Graaf & Duyvendak, 2009). Er kan op verschillende niveaus naar place attachment worden gekeken: thuis, buurt, stad, regio of land. Immers heeft het overgrote deel van onderzoek rondom place attachment een focus op buurtniveau (Lawicka, 2011). Binnen place attachment zijn er verschillende perspectieven. Zo is er in de literatuur een discussie tussen de invloed van de fysieke ‘plek’ en de sociale bindingen. Place attachment wordt door Scannel en Gifford (2010) gezien als een multidimensionaal concept dat wordt gevormd door de plek zelf, personen en het psychologische proces eromheen. Dit is in tegenstelling tot De Graaf en Duyvendak (2009) die de ‘plek’ als belangrijkste component beschouwen. Immers staat dit weer in contrast met Lewicka (2011) die stelt dat juist bij place attachment sociale bindingen tussen mensen nauw met elkaar verbonden zijn op gemeenschappelijk niveau.

In dit onderzoek ligt de focus op dit laatste perspectief, op hoe ergens thuisvoelen tot stand komt in relaties met personen. Volgens Raymond, Brown & Weber (2010) zijn de volgende vier constructen hiervoor relevant: place belongingness, place rootedness, place familiarity en neighbourhood attachment. Deze concepten zijn van belang omdat die allemaal verschillende soorten bindingen beschrijven. Place belongingness verwijst naar het gevoel van erbij horen (belonging) en emotionele identificatie met een plek. Dit sluit aan bij Jørgensens (2010) idee dat sommige bewoners behoefte hebben aan een hechte gemeenschap met sterke bindingen, terwijl anderen juist meer afstand bewaren. Ondanks afstand tussen bewoners kan er, zoals eerder benoemd, volgens Blokland en Nast (2014) belonging ontstaan door losse en afwezige bindingen. Volgens Dolley (2019) zijn buurttuinen plekken waar deze gevoelens van *belonging* kunnen ontstaan. Place rootedness beschrijft de mate van geworteldheid en hechting aan een plek, wat zich kan uiten in sterke sociale banden binnen homogene groepen (bonding) of overbruggende contacten tussen diverse groepen (bridging) (Lewicka, 2011). Place familiarity heeft betrekking op de herkenbaarheid van een omgeving, sociale routines en kan ontstaan door oppervlakkige herkenning van plekken en mensen door onder andere zwakke en losse bindingen (Blokland & Schultze, 2017). Tot slot beschrijft neighbourhood attachment hoe bewoners zich verbonden voelen met hun directe leefomgeving, wat beïnvloed wordt door sociale interacties en de inrichting van publieke en semi-publieke ruimtes (Duyvendak & Wekker, 2015).

3. Onderzoeksmethode

Dit hoofdstuk bespreekt de gebruikte methodologie. Eerst wordt de onderzoeksstrategie verantwoord, gevolgd door het onderzoeksdesign, aanvullend een toelichting op dataverzameling, positionaliteit en analyse. Tot slot worden ethische overwegingen behandeld.

3.1. Onderzoeksstrategie

Binnen dit onderzoek is een etnografische onderzoeksmethode gebruikt (Hammersley & Atkinson, 2007). Hier is voor gekozen om beter te begrijpen hoe sociale interacties ontstaan en plaatsvinden tussen bewoners binnen en buiten de Lombatuin. De alledaagse handelingen, activiteiten en gevoelens van bewoners zijn van essentieel belang en kunnen het beste kwalitatief worden geïnterpreteerd in de vorm van schaduwen en interviews. Gezien de nadruk van dit onderzoek op informele en oppervlakkige interacties tussen buurtbewoners, is schaduwen een zeer geschikte methode om rapport op te bouwen. Deze etnografische methode biedt een diepgaande en gedetailleerde kijk en kan inzichten geven in de activiteiten en dynamiek van de Lombatuin in relatie tot de leefomgeving.

3.2. Onderzoeksdesign

Het onderzoeksdesign voor dit onderzoek is een casestudy (Schwartz-Shea & Yanow, 2013). De gekozen ‘case’ wordt diepgaand en in detail geanalyseerd. In dit onderzoek is de Lombatuin in Lombardijen de case waarnaar gekeken wordt. Binnen sociale wetenschappen blijft het van belang om de invloed van ruimte en plaats mee te nemen (Gieryn, 2000). Hieronder wordt de ‘plek’ Lombatuin als case beschreven:

Casestudy: Lombatuin in Lombardijen

Lombardijen is een van de Rotterdamse Zuidelijke Tuinsteden. Het valt gelijk op, iets is hier net anders. Het is een groene wijk ontworpen met de tuinstadgedachte. De wijk heeft een ruime opzet en een relatief lage bevolkingsdichtheid. 61% van de inwoners van Lombardijen heeft een laag inkomen, dit is meer dan het Rotterdams gemiddelde. Van het totaal aantal woningen valt 48% in categorie sociale huur. Hoger dan het gemiddelde in Rotterdam heeft 65% van de bewoners een migratieachtergrond (gemeente Rotterdam, 2025). Het Wijkprofiel¹ van Lombardijen, opgesteld door de gemeente Rotterdam, laat zien dat de wijk steeds slechter scoort op leefbaarheid. Volgens de Leefbaarometer² (2022) is dit vooral het geval in de Homerus- en Molierebuurt. Zo is er gemiddeld een daling te zien rondom sociale factoren zoals participatie en buurtbinding (gemeente Rotterdam, 2024). Lombardijen heeft diverse voorzieningen. Een centrale winkelstraat, basisscholen, ziekenhuis Maasstad, een Huis van de Wijk, kinderboerderij, speeltuinen en een kleine bibliotheek. Wat voorheen een van de lege grasvelden in Lombardijen was, is aan de Petrarcastraat sinds 2023 de Lombatuin gaan wortelen.

De Lombatuin is een gemeenschappelijke buurttuin waar buurtbewoners samen tuinieren. De tuin maakt deel uit van het initiatief GroenGoed en werkt met vaste werkmomenten, waarbij vrijwilligers onder begeleiding zaaien, planten, wieden, snoeien en oogsten. De Lombatuin hanteert een collectief model: er worden geen individuele tuintjes verhuurd, en iedereen kan vrijblijvend meedoen. Stichting GroenGoed werkt samen met partijen als de Wijkhub, SOL en het Huis van de Wijk. Gezamenlijk kijken ze naar vraagstukken zoals sociale netwerken, cohesie, gezondheid, eenzaamheid en groene omgeving.

3.3. Dataverzameling

Om data te verzamelen zijn gedurende de periode van een maand en serie etnografische observaties verricht in en buiten de Lombatuin in de vorm van schaduwen en interviews.

¹ Een Wijkprofiel van de gemeente Rotterdam is een instrument dat periodiek de fysieke-, sociale- en veiligheidsindex in Rotterdamse wijken meet op basis van objectieve en subjectieve data van bewoners.

² Een punt van kritiek op de Leefbaarometer 3.0 is dat het aandeel huiseigenaren een indicator is van leefbaarheid, in tegenstelling tot huurwoningen (Mandemakers. et al, 2021, p.116, 117).

3.3.1. Schaduwen

In dit onderzoek is de kwalitatieve onderzoeksmethode schaduwen gebruikt waarbij een aantal individuen gedurende een bepaalde periode is gevolgd en er systematisch veldnotities zijn gemaakt. De aantekeningen van het schaduwen bestaan uit handelingen, gedragingen, gesprekken en interacties (McDonald, 2005). Daarbij is als aanvulling data verzameld door visuele beelden door middel van foto's tijdens het tuinieren. Naast het observeren zijn er tijdens het schaduwen verhelderende vragen gesteld. Dit maakt het mogelijk om niet alleen handelingen te documenteren, maar ook de betekenisgeving achter deze handelingen te begrijpen (McDonald, 2005). Tevens biedt schaduwen een dynamisch perspectief doordat het mobiliteit weerspiegelt (Czarniawska, 2010). Er zijn vijf mensen geschaduwd, waarvan; drie bewoners die in de tuin helpen en twee sociaal hoveniers.

3.3.2. Interviews

Interviews zijn afgelegd die een verdiepende aanvulling geven op het schaduwen. De zes semigestructureerde interviews zijn afgenomen met sociaal hoveniers en bewoners uit Lombardijen die regelmatig in de tuin helpen als vrijwilliger én bewoners die minder betrokken zijn. De interviews zijn met audio opgenomen, achteraf is de data van de interviews getranscribeerd en gecodeerd. Door verschillende manieren van dataverzameling toe te passen is er triangulatie toegepast wat bijdraagt aan het verhogen van de betrouwbaarheid van het onderzoek (van Thiel, 2019). De thema's van de interviews zijn op basis van theorie en met belangrijke thema's van het schaduwen opgesteld.

3.3.3. Positionaliteit

De gekozen vorm van onderzoeksmethode is sterk afhankelijk van de observaties en interpretaties. De positionaliteit van mijzelf als onderzoeker kan hier invloed op hebben. Volgens Bukamal (2022) is positionaliteit dynamisch en verandert de insider-outsiderpositie afhankelijk van de context. In de Lombatuin kan mijn insider-outsiderpositie invloed hebben op hoe open respondenten zijn, zich opstellen of zich comfortabel genoeg voelen om door mij geschaduwd te worden. Mijn positie door mijn (academische) opleidingsniveau, Nederlandse nationaliteit, witte huidskleur of mijn fluïde genderexpressie kan invloed hebben. Mijn persoonlijke interesse en kennis voor moestuinieren heeft hier mogelijk ook invloed op. Voordat ik als etnograaf het veld in ging voor dit onderzoek had ik al een aantal keer geholpen in de Lombatuin. Hierdoor wist ik hoe de meeste vrijwilligers heten, was er meer mogelijkheid om vertrouwen te creëren en was het comfortabeler voor de bewoners om geïnterviewd of geschaduwd te worden (McDonald, 2005). Reflexiviteit is cruciaal om aannames te minimaliseren en machtsstructuren te erkennen. Bewustzijn hierover is van belang om data genuanceerd te interpreteren en ethisch onderzoek te waarborgen binnen deze specifieke sociale, culturele en diverse omgeving.

3.4. Data-analyse

Veldaantekeningen en interviews zijn gecodeerd met behulp van het programma Atlas.ti waarna een thematische analyse is toegepast. Deze analyse is toegepast om patronen in de data te identificeren om een diepgaand begrip te krijgen van hoe de respondenten betekenis geven aan hun ervaringen (Braun & Clarke, 2022). Door middel van de methode van *abductive analysis* zijn de thema's en codes deels gebaseerd op het theoretisch kader, tevens is er ruimte vrij gelaten voor nieuwe thema's die wellicht niet eerder zijn teruggekomen in de literatuur. Timmermans en Tavory (2022) benadrukken dat het proces van abductie niet lineair verloopt en er altijd beweging is tussen empirische data en theorie. Sterker nog, volgens Thorne (2020) is het thematisch analyseren niet slechts een proces van categoriseren, het is een interpretatieve oefening waar ook voorbij de thema's zal moeten worden geanalyseerd. Dit betekent dat niet alleen de terugkerende patronen zijn vastgelegd, ook afwijkende, tegenstrijdige of nieuwe perspectieven actief zijn meegenomen in de analyse. Door deze benadering blijft de thematische analyse reflexief en is er ruimte voor nieuwe, onverwachte inzichten die verder gaan dan de vooraf gedefinieerde theoretische kaders.

3.5. Ethische verantwoording

De identiteit van de respondenten blijven in het onderzoek anoniem door het gebruik van pseudoniemen. Er is voorafgaand het schaduwen en de interviews aan respondenten en deelnemers gevraagd of zij akkoord zijn gegaan met de observatie of het opnemen van het interview. Vooraf is de tijd genomen om met de deelnemers te bespreken wat het doel van het onderzoek is, wat er met de data wordt gedaan en wat hun rechten daarin zijn. Er is zorgvuldig omgegaan met persoonlijke gegevens en opgehaalde data. De opgehaalde data uit veldnotities en transcripten zijn enkel en alleen gebruikt voor dit onderzoek.

4. Resultaten

Dit hoofdstuk presenteert de etnografische bevindingen in twee delen. De resultaten zijn opgebouwd beginnend met verschillende vormen van sociale bindingen, van hecht naar meer vrijblijvend, gevolgd door ervaren thuisgevoel. Tot slot belangrijke dynamieken rondom de Lombatuin die deze relaties vormgeven.

4.1. Sociale bindingen en thuisgevoel

Sinds 2023 wordt er elke week getuinierd in de Lombatuin door bewoners samen met sociaal hoveniers van Stichting GroenGoed. Er zijn verschillende werkzaamheden: onkruid wieden, grond omspitten, harken, zaaien, stekjes planten, water geven en afsluitend van elk werkmoment, samen de oogst delen.

Foto 1: Vrijwilligers helpen in de tuin

Foto 2: Samen oogst delen

Naast het gezamenlijk tuinieren zorgt het samen koffie en thee drinken voorafgaand het tuinieren voor structurele sociale gelegenheden.

Bij het begin van een werkmoment groet iedereen elkaar met een high five, knuffel, hand of een zwaai. We beginnen om 14.00, niet met werken maar samen een kopje koffie of thee. Buurtbewoner Ben heeft mokken en thermoskannen met heet water mee. Een voor een druppelen de vrijwilligers binnen. ‘Hoe is het?’ ‘Wat hebben jullie de vorige keer gedaan?’ ‘Oh wat heerlijk, het zonnetje schijnt.’

Naast de veldaantekeningen komt ook uit de interviews duidelijk naar voren dat bewoners niet alleen voor het moestuinieren maar juist ook voor de sociale contacten komen en het samenzijn. De vrijwilligers komen uit directe straten rondom de tuin, elders uit de wijk, Rotterdam Zuid en een enkeling uit een andere stad. Er zijn verschillende vormen van participatie bij de buurttuin. Sommige bewoners komen wekelijks en andere af en toe. Een vast groepje van vier vrijwilligers is zeer regelmatig betrokken.

Hieronder worden verschillende soorten sociale interacties beschreven, van hechte interacties naar meer vrijblijvende.

Van ontmoeting naar vriendschap

Tijdens het tuinieren hebben bewoners persoonlijke gesprekken met elkaar, spreken ze hun vertrouwen naar elkaar uit en zijn er zelfs vriendschappen ontstaan. Buurtbewoner en betrokken vrijwilliger Ben vertelt over het leren kennen van buurtbewoners door de tuin:

‘Nee, ik zag hem wel, maar ik kende hem niet. Het is door de tuin. Rohan en George, daar had ik geen contacten mee. Het was meer hier. De buurt hier. [Hij wijst naar de andere kant van de

buurt]. Daar had ik geen contacten met de mensen. Ja, hij kwam gewoon een keertje kijken. Hij en Rohan. Ja, en zo is George in de lucht gekomen. Zo zie je wat de tuin brengt, het sociale voor de buurt.’ - Bewoner Ben

De quote laat zien hoe de Lombatuin sociale barrières binnen de buurt helpt doorbreken en contacten tot stand brengt tussen bewoners die eerder vreemden voor elkaar waren. Ben beschrijft hoe het contact met George en Rohan is ontstaan vanuit een toevallige ontmoeting in de tuin. De tuin fungeert als een gemeenschappelijke ruimte die gelegenheid biedt voor herhaalde, informele ontmoetingen, waardoor sociale interacties ontstaan die zich in sommige gevallen verdiepen in hechte banden.

Samen koffie- en theedrinken

In de Lombatuin ontstaan er veel korte sociale interacties; er wordt gekletst, gezamenlijk getuinierd, praktische informatie gedeeld en samen koffie- en thee gedronken.

‘Ik denk dat het sociale aspect van de tuin wel een hele belangrijke is. Belangrijker dan het tuinieren zelf, eigenlijk. [...] Soms zitten we natuurlijk ook echt superlang gewoon een beetje te kletsen en thee te drinken. Dan komt er van het tuinieren weinig terecht. Maar dat is ook prima.’
- Sociaal hovenier Anna

Sociaal hovenier Anna stelt dat de tuin duidelijk functioneert als sociale ruimte waarin ontmoeten en gesprek minstens zo belangrijk zijn als het tuinieren.

Foto 3: Picknicktafels

Foto 4: Tafel na het koffie moment

'Het is buiten zijn, het is even actief bezig zijn op de tuin. Gewoon met het groene deel. En even chillen en zitten koffie- of thee drinken. Dat soort dingen. Die combinatie van die drie, dat maakt het wel dat ik iedere keer weer terugkom.' - Bewoner Joris

Net zoals Joris zijn er meerdere bewoners die het koffie- en theemoment als een belangrijk onderdeel zien van de buurttuin.

Over de heg

Naast sociale interacties die plaatsvinden binnen de tuin, ontstaan er ook spontane ontmoetingen en interacties rondom en buiten de tuin. Over de heg tussen de tuin en straat vinden regelmatig interacties plaats.

Elke keer verbaast het me. De tuin is zo zichtbaar en veel mensen passeren de tuin. Vandaag was er weer een 'over de heg' gesprek. Een moeder liep een rondje met haar kinderwagen. Ze zag ons aan het werk en stopte. Sociaal hovenier Sofia groette haar en begon een gesprek. De bewoner woont nu een half jaar in de wijk en was al wel eens langs de tuin gelopen.

Vanaf de straat is er zicht op de volledige tuin en je kan makkelijk contact maken met mensen die in en buiten de tuin aanwezig zijn. Zo vinden er 'over de heg' gesprekken plaats met onbekenden die nieuwsgierig zijn naar wat er gebeurt of ouders die hun kinderen komen ophalen. Ook bewoner George die tegenover de Lombatuin woont en vaak in zijn garage aan het klussen is heeft dit soort interacties:

'Ja, en af en toe steek ik de straat over. En dan zeggen ze, 'George, wat doe je?' Ik zeg: Nou, ik klus. Ik doe wat rommelen hier. 'Kom je hier niet bij zitten?' en dan kom ik koffiedrinken. [...] En dat is die saamhorigheid van de buurt met de mensen die hier een beetje komen werken.'
- Bewoner George

Af en toe groeten

De sociaal hoveniers in de Lombatuin zorgen voor een substantiële meerwaarde voor zowel de fysieke ruimte als de sociale interacties in de buurt.

'Ik zag... Hoe heet hij nou weer? Die hier begonnen is? En hij werkte vaak in zijn eentje hier. En dan later kreeg hij mensen erbij. Hij was zo enthousiast bezig. Ik kwam af en toe groeten. En af en toe kwam ik een beetje sympathie geven. Of ja...Kijken wat er gebeurt.' - Bewoner George

George beschrijft hoe zijn eerste kennismaking met de tuin verliep. Hij begon een van de sociaal hoveniers te herkennen wat maakte dat hij die ging groeten. Een vast groepje van drie sociaal hoveniers is wekelijks aanwezig. Ze delen hun kennis rondom tuinieren en biodiversiteit, verwelkomen nieuwkomers en staan altijd open voor een praatje. Hierdoor creëren ze, vooral in deze beginfase van de tuin, een brug tussen bewoners. Tijdens het schaduwen van sociaal hovenier Maarten benadrukt hij het belang van kleine gebaren, zoals zwaaien naar voorbijgangers of spontaan een gesprek aangaan, om verbondenheid te stimuleren. Deze open houding is kenmerkend voor Stichting GroenGoed en bevordert sociale interacties wat maakt dat ‘af en toe groeten’ al snel voor een kennismaking zorgt.

Van koolplantje tot warme noedels

In de Lombatuin komen ook spontane ontmoetingen voor, eveneens van bewoners die minder actief helpen in de tuin. Bewoners tonen hun betrokkenheid op eigen wijze, soms met plantjes, een warme maaltijd of met thee.

Foto 5: Schaal met warme noedels van bewoner

Foto 6: Syrische thee gebracht door bewoner

Tegen het einde van een werkmoment komt een bewoner de tuin binnenlopen. Deze bewoner komt niet vaak helpen in de tuin in verband met haar werk. Ze herkent de sociaal hovenier Anna en zij haar. Anna loopt op haar af en ze groeten elkaar. De bewoner laat weten koolplantjes over te hebben die ze niet kwijt kan in haar eigen tuin. Ze geeft ze aan Anna voor in de buurttuin.

Bovenstaande interactie laat zien dat de Lombatuin een laagdrempelige plek is en de sociaal hovenier door herkenning makkelijker te benaderen is. Deze bewoner komt niet wekelijks helpen maar steunt de tuin op een andere manier, door het delen van een plantje.

Tijdens een andere werkmiddag pauzeren we aan de picknicktafels met alle vrijwilligers. Een bewoner komt de tuin binnenlopen met een grote schaal in haar handen. In de schaal zit een

warme maaltijd. Noedels, met prei, kip en sojasaus. Ze zet het op tafel: 'Is voor jullie. Ik woon daar. Komen jullie zo de schaal weer terugbrengen?'. Ik ben helemaal verbaasd en vraag later of iemand deze mevrouw kende. Anna vertelt dat bewoners soms wat eten brengen tijdens het werken in de tuin. Juist de bewoners die niet heel betrokken zijn of geen tijd hebben om doordeweeks te kunnen helpen maar in de zomer graag langskomen om te oogsten. Het warme eten werd met veel plezier in ontvangst genomen. Sommige bewoners én de sociaal hoveniers herkennen de buurtbewoner maar hebben geen idee hoe ze heet en zien haar amper; ze is een bekende onbekende.

Beide observaties laten interacties zien waar bewoners die niet structureel deelnemen aan de tuinactiviteiten wel op informele wijze betrokken zijn en zich verbonden voelen met de buurttuin en vrijwilligers. De vormen van betrokkenheid zijn niet gebaseerd op intensieve relaties, eerder op herkenning, waardering en vrijwillige bijdrage.

Thuisvoelen

Het thuisgevoel van bewoners in Lombardijen blijkt nauw verweven met hun sociale relaties, herkenning van personen, participatie met de tuin en verantwoordelijkheid in de directe omgeving.

Op een middag zit Ben naast mij aan de picknicktafel, ik vraag hem of hij zich thuisvoelt in Lombardijen. Hij woont hier al vijftien jaar. Hij merkt op: 'Het ligt er wel aan waar je bent'. Hij voelt zich thuis in de wijk. Hij vertelt dat hij veel burens kent en hij komt mensen tegen op straat. Hij is veel in de tuin. Hij zegt: 'Ik kijk elke dag even hoe de tuin erbij staat. Iemand moet het in de gaten houden'.

Ben benadrukt hoe de Lombatuin een centrale rol speelt in zijn dagelijks leven. Hij voelt zich verantwoordelijk voor de tuin en beschrijft thuisvoelen in relatie met burens kennen en groeten op straat.

Tijdens het interviewen van Joris vraag ik of hij vindt dat de tuin bijdraagt aan het meer thuisvoelen in Lombardijen. Joris zegt: 'Ja, en gewoon mensen in de buurt kennen [...] De tuin is het enige binnen Lombardijen waar ik regelmatig heen ga. Zelfs de supermarkt ga ik niet zo vaak heen.'

'Ja, natuurlijk. Want ik woon al lang hier. De meeste burens kennen mij. Omdat ik me eigenlijk laat zien. Weet je? Ik doe mee. En dat is belangrijk.' - Bewoner George

In gesprekken met bewoners komt naar voren hoe belangrijk zichtbaarheid en herkenning in de wijk zijn voor het gevoel van thuis zijn. Voor sommigen biedt de buurttuin een van de weinige plekken in

Lombardijen waar ze anderen ontmoeten en zich verbonden voelen met de buurt. Voor veel bewoners hangt thuisvoelen ook samen met hoelang ze al in de wijk wonen en daardoor meer mensen hebben leren kennen. Desalniettemin is thuisgevoel niet vanzelfsprekend.

Samen met Anna waren we groente uit de tuin aan het uitdelen in de wijk. We raakten in gesprek met een vrouw genaamd Zahra, Ze voelt zich eenzaam hier in Lombardijen. Pogingen om via het Huis van de Wijk contacten te leggen liepen uit op teleurstelling. Ze voelt zich buitengesloten door specifieke (culturele) groepen.

Culturele barrières en sociaal uitsluitende structuren kunnen ergens thuisvoelen belemmeren. Zoals Zahra beschrijft, heeft ze weinig contacten in de wijk en is ze ook niet betrokken bij de Lombatuin.

Vroeger in de tuin

In dit onderzoek ligt de focus op hoe ergens thuisvoelen tot stand komt in relaties met personen. Daarentegen roept de buurttuin op zichzelf al herinneringen op met kindertijd en herkomstland van bewoners.

Ben en ik zijn aan het onkruid wieden. Hij vertelt over hoe belangrijk zo'n tuin als dit is voor de kinderen in de buurt. Zelf is hij opgegroeid in Suriname. Hij vertelt het fijn te vinden om door de Lombatuin meer met de natuur te zijn. Hij zegt: 'In Suriname was je de hele tijd in de natuur'. Met een grote glimlach beschrijft hij het klimmen in bomen en verkopen van kokosnoten.

Het verhaal van Ben laat zien hoe zijn jeugdige herinneringen uit Suriname weer naar boven komen in de buurttuin. In gesprek met andere bewoners, die dichtbij de tuin wonen maar geen vrijwilligers zijn, komen dit soort verhalen naar voren. Een bewoner vertelt over de tuin die ze had in Turkije en een Syrische jonge man over het helpen van familie met het verbouwen van fruit en groente.

'Dat ik denk aan hoe ik zelf opgroeide. Dat je gewoon bezig bent buiten te spelen en in het groen. Want ja, ik ben buiten Rotterdam opgegroeid. En er was toen ook een boerderij waar ik af en toe langs ging'. - Bewoner Joris

De Lombatuin roept herinneringen op aan kindertijd en herkomstland. Vooral bij bewoners met een migratieachtergrond en opgegroeid zijn in de natuur, op het platteland of met een tuin. De tuin brengt een gevoel van vertrouwdheid en herkenning.

De Lombatuin als open en toegankelijke sociale infrastructuur biedt ruimte voor uiteenlopende vormen van participatie. Van actieve vrijwilliger tot het schenken van een maaltijd. Dit soort informele bindingen draagt bij aan buurttevredenheid en thuisvoelen, juist omdat ze vrijblijvend en laagdrempelig zijn.

4.2. Diverse ontmoetingsplek

‘Kijk, met elkaar leven is een must eigenlijk. Met elkaar proberen te zijn. De samenleving hoort zo om eigenlijk bij elkaar te zijn. Het maakt niet uit van waar je komt en wie je bent.’

- Bewoner George

Lombardijen staat bekend om haar etnische diversiteit, sociaaleconomische verschillen en uiteenlopende leeftijdsgroepen. De tuin vervult onmiskenbaar een verbindende rol. Hoewel het een diverse groep mensen is die naar de tuin komt, is het geen volledige weerspiegeling van de wijk. Niet alle bewoners voelen zich erbij betrokken. Sommige kennen de tuin niet, andere tonen geen interesse of ervaren de komst ervan als indringend. Dit hoofdstuk presenteert bevindingen aan de hand van drie thema's. Eerst wordt ingegaan op etnische en culturele diversiteit, gevolgd door sociale klassen, en tot slot de rol van kinderen en intergenerationele interacties.

Marokkaanse munt en Surinaamse groente

Bewoners met verschillende etnische en culturele achtergronden komen samen in de Lombatuin. Tijdens het tuinieren zijn er gesprekken over religie, is er aandacht voor specifieke feestdagen zoals Eid-al-fitr – Suikerfeest en worden er gerechten uit verschillende culturen gedeeld. Zo deelt bewoner Ben soms eten uit de Surinaamse keuken, gerechten van de groente okra of zelfgemaakte bara's. In de buurttuin krijgen ook groenten zoals; amsoi, kouseband en pepers een plekje in de tuin.

Foto 7: Amsoi

Foto 8: Madame Jeanette peper

Het is half april en amsoi groeit in overvloed. Tijdens het tuinieren vertelt Ben dat amsoi, ook wel mosterdblade genoemd, veel in de Surinaamse keuken wordt gebruikt. Wanneer er veel oogst is mag hij extra meenemen voor familie die er ontzettend blij van wordt.

‘We spelen graag in op de wensen van de buurt. We kijken bijvoorbeeld ook of Surinaamse groenten hier kunnen groeien.’ - Sociaal hovenier Anna

Kinderen die naar de tuin komen herkennen planten en kruiden die ze van huis uit hebben geleerd. Een buurtkindje was extra enthousiast toen hij verse munt mee naar huis mocht nemen, daar kon zijn moeder Marokkaanse muntthee van maken.

Hey, fawaka!

Een rijke diversiteit aan buurtkinderen komt naar de Lombatuin. De kinderen hebben Marokkaanse, Syrische, Surinaamse, Eritrese en Kaapverdise achtergronden. Met veel trots delen kinderen waar hun ouders of zij zelf vandaan komen.

Tegen het einde van de dag werd er deze keer een kampvuurtje gemaakt. De buurtkinderen vinden dit geweldig. We zitten met z’n allen knus rond het vuur. Een van de kinderen vraagt aan Rohan: ‘Ben je uit India?’. ‘Nee, ik ben Surinaams’, vertelt Rohan. ‘Maar mijn groot groot ouders komen uit India’. Een ander kindje hoort het gesprek en roept: ‘Ik ben ook Surinaams! Half, en Kapo’. Rohan reageert: ‘Hey, fawaka!’. En geeft haar enthousiast een boks. Een ander kindje reageert en zegt: ‘Ik ben Marokkaans!’

Bewoner Rohan groet een kindje met ‘fawaka’ een woord uit het Sranantongo, een creooltaal uit Suriname wat een informele manier is om iemand te groeten of te vragen hoe het gaat.

Die mensen uit de flat

In de Lombatuin komen verschillende mensen, kijkend naar praktisch en theoretisch opgeleide mensen. De werkmomenten zijn op woensdag- en vrijdagmiddag. Vooral mensen die doordeweeks meer tijd hebben kunnen komen helpen, die werken parttime, zijn met pensioen of in between jobs. De Lombatuin ligt tussen verschillende woonsegmenten, sociale huur en koopwoningen. Er is tot nu toe minder interesse en betrokkenheid van de bewoners uit sociale huur. Toch waarderen bewoners met een kleiner budget ook juist de gratis biologische groente die wordt uitgedeeld.

Foto 9: Vers geoogste bieten en snijbiet

Foto 10: Trots vastgehouden geoogste pastinaak

‘En als je een AOW bent, een klein pensioentje, kan je niet alles betalen [...] En eind van de dag zeggen ze, we hebben hier groente, neem wat mee. Dan is het ook zoets van, je hoeft geen groente te kopen, maar je krijgt groente. Dus dan kan je een potje koken, maar dan heb je lekker groente erbij. Snap je? Dat vind ik ook wel fijn, om een beetje groente van jullie te krijgen uit de tuin.’ - Bewoner George

Er komen af en toe vooroordelen naar voren over bewoners van sociale huurwoningen. Een van de bewoners was hier erg uitgesproken over:

‘Dit zijn allemaal wel sociale woningen. Dus deze mensen werken niet. Sowieso bijna niet. En als wel, hebben ze misschien meer tijd. Of parttimers, of I don't know what. Maar wij werken bijna allemaal fulltime [wijst naar de koopwoningen].’ - Bewoner Mariana

De vooroordelen gaan over dat de mensen uit de sociale huur niet of amper werken. Dat ze genoeg tijd zouden moeten hebben om naar de tuin te komen.

‘Ik praat met niemand van die flat sowieso niet.’ - Bewoner Mariana

Bewoners van de koopwoningen vertellen weinig tot geen contact te hebben met bewoners uit de sociale huurwoningen. Daarentegen wonen de meeste kinderen die naar de tuin komen in de sociale huurwoningen. Toch is er weinig contact met hun ouders.

‘Ja, want de meeste kinderen die daar komen, wonen de ouders daar in de flatjes. Ja. En die komen de flatjes niet uit. Of af en toe zie je ze buiten lopen, maar echt. Ja, ze zetten hun kinderen vaak buiten en dan zoeken ze het buiten maar uit.’ - Bewoner Ben

Stichting GroenGoed is actief bezig verschillende bewoners te betrekken. Tijdens het schaduwen van Anna hebben we een aantal mensen van de sociale huurwoningen gesproken. Bewoners lieten weten niet geïnteresseerd te zijn en anderen waren blij met de uitnodiging om eens langs te komen, waardeerden de gratis groente en deelden dat ze de tuin er mooi uit vinden zien. Echter, de meeste bewoners lieten weten weinig tijd te hebben voor de tuin door hun werk. Tijdens een ander schaduwmoment kreeg ik de kans om een van de afwezige moeders uit de flat te spreken waarvan de kinderen wekelijks in de tuin spelen.

De moeder is een bekend gezicht voor mensen uit de tuin, ze komt vaak haar kinderen ophalen maar doet zelden een stap naar binnen. Tijdens het gesprek vertelt ze dat ze het fijn vindt dat haar kinderen kunnen spelen, daarentegen is ze ook kritisch over de tuin. Ze voelt dat speelruimte is ingeperkt en mist beloofde activiteiten. De tuin zou veel ruimte in de beslag nemen. Ze vertelt dat het voelt alsof er iets van hen (de bewoners) is afgenomen. Ze zegt dat meerdere bewoners geen interesse hebben om te helpen omdat ze het er niet mee eens waren dat de tuin er zou komen. Dit leidt tot afstand en frustratie bij haar en meent te weten ook bij andere bewoners.

De observatie laat zien dat de Lombatuin niet door alle bewoners als positief wordt ervaren. Deze bewoner geeft redenen waarom bewoners, uit de sociale woningen, mogelijk desinteresse en afstand houden van de tuin. De tuin wordt door haar ervaren als minder toegankelijk en controlerend vergeleken met het eerdere grasveld. Haar verhaal illustreert hoe bewoners zich buitengesloten kunnen voelen wanneer veranderingen in de openbare ruimte als opgelegd of indringend worden ervaren, wat betrokkenheid belemmert. Dit geldt niet voor andere gesproken bewoners die de tuin zien als een mooi initiatief of er neutraal over zijn.

Mogen we meedoen?

In de Lombatuin komen veel mensen met verschillende leeftijden in contact met elkaar: kinderen, (jong)volwassenen en gepensioneerden. Wat deze tuin uniek maakt is dat kinderen ook altijd welkom zijn. Ze zijn er bijna altijd en helpen mee of spelen in de speeltuin ernaast.

Anna en ik zijn onkruid aan het wieden. Twee buurtkindjes zien ons in de tuin werken, herkennen Anna en komen gedag zeggen. Anna vraagt hoe het met hen gaat, wat ze vandaag op school hebben gedaan en of ze willen meehelpen. De kinderen vertellen over hun dag en vinden het leuk om aan de slag te gaan. Ze helpen kort met onkruid wieden, iets later roept hun moeder. Ze gaan pannenkoeken eten.

Hierboven is een van de vele interacties met de kinderen beschreven die plaatsvinden in de Lombatuin. Veel buurtkinderen herkennen de sociaal hoveniers en delen enthousiast hun verhalen over school of wat ze die dag hebben meegemaakt.

Foto 11: Buurtkinderen bewonderen een insect

Foto 12: Buurtkinderen roosteren marshmallows

Het is eind van de middag en we hebben een korte pauze. Er wordt thee gedronken met verse munt uit de tuin. De jongens die vandaag meehelpen van Jongerenwerk Op Zuid kletsen met elkaar. Buurtbewoner Joris komt aangefietst en sluit aan. Ook buurtkindjes komen uit school over het veld aangerend. De kindjes herkennen sociaal hovenier Anna, en ondertussen mij ook. Ze vertellen enthousiast wat ze op school hebben gedaan. Ze hebben schmink en oranje aan. Het is bijna Koningsdag.

Bovenste observatie laat zien hoe spontaan en dynamisch de ontmoetingen in de Lombatuin zijn. Vrijwilligers komen langs wanneer het uitkomt, kinderen zeggen even gedag na school en tegelijk biedt de buurttuin een plek voor maatschappelijke opdrachten voor jongeren uit Rotterdam Zuid.

Mees en ik zijn bezig met het ompspitten van een moestuinbed. Een kindje komt in zijn eentje de tuin inlopen. Hij spreekt ons aan: 'Is SOL hier vandaag'? Hij komt net uit school. Hij heeft zijn haar netjes, schone Nike schoenen en een joggingsbroek aan. Hij verwijst naar de maatschappelijke organisatie SOL (Samen Ondernemend Leren). Bij het Huis van de Wijk in Lombardijen organiseren zij vaak activiteiten voor kinderen en jongeren. Sociaal hovenier Maarten staat bij ons in de buurt. Hij groet het kindje en zegt: 'Wij zijn geen SOL, maar je mag zeker meedoen! Ben je hier al vaker geweest?'. Het buurtkindje laat weten vaker in de tuin te hebben geholpen en het heel leuk te vinden. Maarten wijst hem op een taakje en legt uit wat we kunnen doen. Mees, het buurtkindje en ik staan aan een kant van het moestuin bed, samen beginnen we met ompspitten en harken.

Kinderen zijn prominent aanwezig en lijken zich op hun gemak en welkom te voelen in de Lombatuin. De kinderen herkennen bewoners en de sociaal hoveniers en worden uitgenodigd om mee te doen. Echter zijn er verschillende meningen over de buurtkinderen die naar de Lombatuin komen.

‘Tegenwoordig is het allebei werken, de kinderen staan op straat hè. [...] Waarschijnlijk is er niemand thuis. Of ze worden gewoon buiten gedropt. Dat is wel jammer. Ik denk dat de tuin goed is voor de kinderen. Het houdt ze een beetje van de straat af. En ja, criminaliteit.’ - Bewoner Ben

Ben benadrukt hoe de Lombatuin een belangrijke rol kan spelen in de opvoeding van kinderen. Ook sociaal hovenier Maarten deelt dit idee.

‘Daar kom ik meer en meer achter. Misschien een van de belangrijkste dingen die we hier te doen hebben is dat we een opvoedkundige taak hebben in de wijk. Dat we deze tuin ook heel erg aan het inzetten zijn om een pedagogische cultuur, een opvoedcultuur op straat te creëren.’ - Sociaal hovenier Maarten

Desondanks is niet iedereen blij met de kinderen. De kinderen kunnen ook voor overlast zorgen.

‘Wij werken in de tuin. Maar die kinderen rennen gewoon door de tuin. Ze vertrappen de boel en zo.’ - Bewoner George

Bewoners zien de tuin als een beschermende en leerzame omgeving voor kinderen. Immers uiten sommigen ook hun onvrede over overlast. Sociaal hovenier Maarten benoemt een expliciete pedagogische functie. De tuin vormt zo een spanningsveld tussen spelen, opvoeding en gemeenschappelijk eigenaarschap.

Ouders op een afstand

Opvallend is dat de ouders van de kinderen die rondom de tuin wonen, niet komen meehelpen. Soms komt een ouder een kind ophalen, meestal komen de ouders niet in de tuin of roepen ze hun kinderen vanuit het raam van hun huis.

‘Ik vind de tuin heel belangrijk, ook voor de kinderen. Ik vind het wel erg jammer dat de volwassenen minder betrokken zijn.’ - Bewoner Mariana

Hoewel de tuin als waardevol voor kinderen wordt gezien, ontstaat er wrijving door het gebrek aan ouderlijke betrokkenheid en toezicht, vooral bij ongewenst gedrag van kinderen.

De ouders zaten daar op de bank en de kinderen waren bezig de boel te vernielen. Over de bedden te lopen, stokken te trekken. Toen heb ik tegen de ouders gezegd, kun je even op de kinderen letten dat ze dat niet doen. Ze zeiden: 'Ja, is goed', maar toen zijn ze later weggegaan, met andere woorden van... Ja, dat kan niet. Er zaten drie moeders daar en dan kijken ze hoe de kinderen de boel aan het vernielen zijn.' - Bewoner Ben

Ondanks dat de afwezigheid van ouders kunnen de kinderen juist een brug vormen tussen de tuin en ouders. Een voorbeeld is hoe een moeder haar zoon kwam ophalen terwijl zij zelf nog nooit in de tuin was geweest. Ze werd welkom geheten, er werd gekletst en later ging ze samen met de sociaal hovenier en bewoners aan de picknicktafel zitten terwijl haar zoon in de tuin bezig was.

De Lombatuin is een diverse ontmoetingsplek waar mensen van verschillende leeftijden, achtergronden en sociale klassen samenkomen. De tuin bevordert contact tussen kinderen, volwassenen en ouderen en biedt ruimte voor culturele uitwisseling. Desalniettemin voelt niet iedereen zich erbij betrokken; met name ouders en bewoners uit de sociale huurwoning blijven vaker op afstand. De sociaal hoveniers en kinderen spelen hierin een verbindende rol en de Lombatuin biedt een plek waar de verschillende werelden samen kunnen komen.

5. Conclusie

In dit hoofdstuk zijn de bevindingen van het onderzoek besproken in relatie tot bestaande theorieën en literatuur. Vervolgens is ingegaan op de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie. Tot slot volgen een reflectie op het onderzoek, de beperkingen en een afsluitende conclusie.

In etnisch diverse stadswijken wordt vanuit beleid vaak ingezet op sterke sociale bindingen, terwijl de rol van zwakke en losse bindingen onderbelicht blijft. Deze eenzijdige focus kan het begrip van leefbaarheid en thuisvoelen beperken. In dit onderzoek is er gekeken naar hoe een buurttuin als de Lombatuin bijdraagt aan verschillende vormen van sociale binding en het thuisgevoel van bewoners in de wijk Lombardijen.

De hoofdbevindingen van het onderzoek bevestigen dat er verschillende soorten sociale bindingen ontstaan in en rond de Lombatuin. De buurttuin fungeert als een gemeenschappelijke ruimte die gelegenheid biedt voor herhaalde informele ontmoetingen. Er ontstaan sociale interacties die zich in sommige gevallen verdiepen tot sterke bindingen. Bovendien laten de resultaten zien dat het niet nodig is dat mensen elkaar goed kennen om betekenisvol contact te hebben, zoals samen theedrinken. De onderlinge omgang laat zien hoe door de buurttuin zwakke bindingen in de publieke ruimte spontaan

kunnen ontstaan en zich kunnen versterken door laagdrempelige informele interacties. Zulke bindingen sluiten aan bij Wessendorfs (2014) convivialiteit, hoe mensen op een ontspannen manier samenleven en zelf bepalen in welke mate ze deelnemen. Verder bevestigen de resultaten Van Stokkoms (2009) idee van ongedwongen samenleven, ook bewoners die afstand nemen van de buurttuin of niet vaak aanwezig zijn, kunnen desondanks voelen onderdeel te zijn van het sociale weefsel. De observaties sluiten aan bij de concepten *nodding relations* van Felder (2020) en *absent ties* beschreven door Blokland en Nast (2014). Door structurele aanwezigheid van sociaal hoveniers en bewoners ontstaan deze *nodding relations* en *absent ties* wat leidt tot herkenning en publieke familiariteit, wat vertrouwen en het thuisgevoel bij bewoners versterkt. De sociaal hoveniers zijn een onmisbaar onderdeel van de buurttuin en de sociale bindingen die ontstaan. De Lombatuin fungeert daarmee als een sociaal ankerpunt in de wijk, dat ook buiten haar fysieke grenzen invloed heeft op hoe bewoners zich tot elkaar verhouden. De Lombatuin vormt een ontmoetingsplek waar mensen van uiteenlopende leeftijden, culturele achtergronden en sociale klassen elkaar kunnen treffen. De buurttuin stimuleert interactie tussen generaties en biedt ruimte voor culturele uitwisseling. Desondanks is niet iedereen even tevreden en houden sommige bewoners afstand. Kinderen vervullen hierin een verbindende rol. Zo fungeert de Lombatuin als een plek waar verschillende leefwerelden elkaar kunnen ontmoeten. De sociale interacties, herkenning en herhaalde ontmoetingen die plaatsvinden door de buurttuin maken voor de bewoners een belangrijk onderdeel uit van thuisvoelen in wijk. Desalniettemin kan de focus op thuisvoelen de meerwaarde van de buurttuin tekortdoen. De Lombatuin draagt bij aan verschillende functies in de wijk. Tijdens het observeren en de interviews komt meermaals naar voren dat naast de sociale contacten, bewoners de gratis biologische groente en natuureducatie waardevol vinden. Daarbij maken veel kinderen gebruik van de buurttuin, dit kan gezien worden als een informele opvang voor kinderen. Ook benoemen bewoners dat de aanwezigheid van de tuin invloed heeft op de sociale controle en een veiliger gevoel geeft in de wijk. Een concept dat hier nauw bij aansluit en het belang van deze verschillende functies benadrukt is sociale infrastructuur van Klinenberg (2018). Dit onderzoek laat zien dat de Lombatuin vele kenmerken heeft van sociale infrastructuur doordat het een toegankelijke, groene ontmoetingsplek is die sociale interactie, buurttevredenheid en verbinding op een laagdrempelige manier met de omgeving actief stimuleert.

Dit onderzoek toont aan dat de Lombatuin functioneert als een sociale infrastructuur die bijdraagt aan ontmoetingen, vertrouwen en thuisgevoel in de wijk Lombardijen. Daarmee sluit het aan bij stedelijke beleidsdoelen, zoals geformuleerd in het Toekomstperspectief 2040. Hierin staan gemeenschapsvorming en sociale structuren centraal. De bevindingen laten zien hoe een buurttuin, via zwakke en losse bindingen, groepsoverschrijdende verbindingen mogelijk maakt. Juist deze vormen van contact zijn cruciaal in een tijd van toenemende stedelijke segregatie op basis van inkomen, herkomst en leefstijl. Binnen het vraagstuk van sociale ongelijkheid creëren sociale infrastructuren zoals de Lombatuin ruimte waarin ontmoeting, wederzijds begrip en informele steun kunnen ontstaan. De buurttuin biedt laagdrempelige toegang tot sociale, educatieve en gezondheid bevorderende activiteiten,

wat waardevol is in wijken met beperkte middelen. De geplande stedelijke verdichting van Lombardijen zal naar verwachting zorgen voor veranderingen in de sociale samenstelling van de wijk. In dit licht laat dit onderzoek zien dat buurttuinen kunnen fungeren als verbindende plekken die verschillen overbruggen en gelijke kansen bevorderen.

Dit etnografisch onderzoek en de gekozen methode van schaduwen bleken waardevol om de alledaagse, vaak onzichtbare interacties in de buurttuin bloot te leggen. Tegelijkertijd heeft mijn langdurige aanwezigheid met participerende observaties mogelijk invloed gehad op de sociale dynamiek binnen de buurttuin. Daarnaast was ik als beginnend etnograaf zoekende hoe ik een stem kon geven aan mijn respondenten in de analyse. Tot slot zijn de resultaten beïnvloed door de seizoensgebonden aard van de tuin, observaties vonden plaats in het voorjaar, een periode met relatief veel sociale interacties. Immers, andere belangrijke momenten, zoals de oogsttijd in de zomer of de winter, bleven buiten beschouwing.

De Lombatuin vervult een belangrijke rol in het ontstaan van sociale bindingen binnen de etnisch diverse stadswijk Lombardijen. Als laagdrempelige en toegankelijke plek faciliteert de buurttuin een spectrum aan sociale interacties, van vluchtig groeten tot hechte bindingen. Deze interacties worden mogelijk gemaakt door de fysieke en open aard van de tuin én de sociale infrastructuren die daarbinnen en omheen ontstaan. In het bijzonder vervullen de sociaal hoveniers een cruciale rol als ankerpunt van herkenning. Hun frequente aanwezigheid creëert vertrouwen, stabiliteit en publieke familiariteit. Deze herkenning en herhaalde ontmoetingen versterken het gevoel van thuiszijn voor bewoners. Daarnaast zijn het ook de buurtkinderen die naar de buurttuin komen die bewoners van uiteenlopende leefwerelden op een natuurlijke wijze met elkaar in contact brengen. Ze zorgen voor ontmoetingen tussen ouders en buurtgenoten die elkaar anders niet zouden spreken. Dit onderzoek belicht het belang van zwakke bindingen, die bruggen slaan tussen bewoners met verschillende achtergronden. In een tijd van toenemende stedelijke fragmentatie dragen buurttuinen als sociale infrastructuur bij aan buurttevredenheid en een thuisgevoel voor bewoners simpelweg door ruimte te maken voor ongedwongen contact en alledaagse ontmoetingen.

Literatuurlijst

- Albeda, Y. (2020). Community dynamics in superdiverse neighbourhoods. [Doctoral dissertation, University of Antwerp, Faculty of Social Sciences, Department of Sociology]. University of Antwerp Institutional Repository. <https://hdl.handle.net/10067/1693070151162165141>
- Ariely, G. (2014) Does diversity erode social cohesion? Conceptual and methodological issues. *Political Studies*, 62(3), 573-595.
- Blokland, T., & Schultze, H. (2017). Belonging, conviviality or public familiarity? Making sense of urbanity in rapidly transforming neighbourhoods through the lens of Berlin and Rotterdam. *Humboldt-Universitat zu Berlin*, 243-264.
- Blokland, T., & Nast, J. (2014). From Public Familiarity to Comfort Zone: The Relevance of Absent Ties for Belonging in Berlin's Mixed Neighbourhoods. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(4), 1142- 11
- Blokland, T., & G. van Eijk (2010) Do people who like diversity practice diversity in neighbourhood life? Neighbourhood use and the social networks of 'diversity-seekers' in a mixed neighbourhood in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36(2), 313-332.
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). Thematic analysis: a practical guide. London: Thousand Oaks
- Bukamal, H. (2022). Deconstructing insider–outsider researcher positionality. *British Journal of Special Education*, 49(3), 327–349. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12426>
- Chitov, D. (2006). Cultivating Social Capital on Urban Plots: Community Gardens in New York City. *Humanity & Society*, 30(4), 437-462. <https://doi.org/10.1177/016059760603000406>
- Czarniawska B. (2010) Shadowing: And Other Techniques for Doing Fieldwork in Modern Societies. *European Accounting Review*.
- De Graaf, P. & Duyvendak, J. W. (2009). Thuis voelen in de buurt: een opgave voor stedelijke vernieuwing. Amsterdam University Press.
- Dolley, J. (2019). "Chapter 8: Third places and social capital: case study community gardens". In *Rethinking Third Places*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. Retrieved Mar 7, 2025, from <https://doi.org/10.4337/9781786433916.00016>
- Duyvendak, J. W., & Wekker, F. (2015). Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit.
- Felder, M. (2020). Strong, weak and invisible ties: A relational perspective on urban coexistence. *Sociology*, 54(4), 675–692. <https://doi.org/10.1177/0038038519895938>
- Firth, C., D. Maye and D. Pearson (2011). Developing “community” in community gardens. *Local environment: The International Journal of Justice and Sustainability* 16 (6): 555-568.

- Gieryn, T. F. (2000). A Space for Place in Sociology. *Annual Review of Sociology*, 26, 463–496.
<http://www.jstor.org/stable/223453>
- Gemeente Rotterdam. (2025). *Rotterdam Lombardijen Toekomstperspectief 2040*. Rotterdam.
- Granovetter, M. S. (1973) The strength of weak ties. *American journal of sociology* 78(6), 1360-1380.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). *Ethnography: Principles in Practice*. Routledge.
- Jacobs, J. (1961/1993) *The Death and Life of Great American Cities*
- Jørgensen, A. (2010). The sense of belonging in new urban zones of transition. *Current Sociology*, 58(1), 3-23.
- Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the People: How Social Infrastructure Can Help Fight Inequality, Polarization, and the Decline of Civic Life*. Jonathan Cape.
- Kleinhans, R. J. & G. Bolt (2010) *Vertrouwen houden in de buurt: Verval, ervaring en collectieve zelfredzaamheid in stadsbuurten*. Delft: Onderzoeksinstituut OTB, Tu Delft
- Lofland, L.H. (1998). *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315134352>
- Mandemakers, K., K. Leidelmeijer, F. Burema, e.a. (2021) *Leefbaarometer 3.0 Instrumentontwikkeling*. Amsterdam: Amsterdam: In. Fact. Research.
<https://www.leefbaarometer.nl/resources/LBM3Instrumentontwikkeling.pdf>
- McDonald, S. (2005). Studying actions in context: a qualitative shadowing method for organizational research. *Qualitative Research*, 5(4), 455-473. <https://doi.org/10.1177/1468794105056923>
- Morrison, N. (2003). Neighbourhoods and Social Cohesion: Experiences from Europe. *International Planning Studies*, 8(2), 115–138. <https://doi.org/10.1080/13563470305154>
- Putnam, R.D. (2007) *E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture*. *Scandinavian political studies*, 30(2), 137-174
- Raymond, C. M., Brown, G., & Weber, D. (2010). The measurement of place attachment: personal, community and environmental connections. *Journal of environmental psychology*, 30, 422–434.
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining Place Attachment: A Tripartite Framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1–10.
- Schwartz-Shea, P., & Yanow, D. (2013). *Interpretive research design: Concepts and processes*. Routledge

- Stolle, D., Soroka, S., & Georgeston, R. (2008). When Does Diversity Erode Trust? Neighborhood Diversity, Interpersonal Trust and the Mediating Effect of Social Interactions. *Political Studies*, 56(1), 57–75. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00717.x>
- Stuiver, M., J. Spijker, S. de Vries & R. Snep (2018) Zeven redenen om te investeren in een groene stad. Wageningen: Wageningen University & Research. <https://www.wur.nl/nl/show/longread/zeven-redenen-om-te-investeren-in-een-groene-stad.htm>
- Thorne, S. (2020). Beyond theming: Making qualitative studies matter. *Nursing Inquiry*, 27(1). <https://doi.org/10.1111/nin.12343>
- Timmermans, S., & Tavory, I. (2022). Data analysis in qualitative research: Theorizing with abductive analysis. University of Chicago Press.
- Valentine, G. (2008) Living with difference: reflections on geographies of encounter. *Progress in Human Geography* 32(3), 323–337.
- Van Stokkom, B. (2009) Te gast in (semi-) publieke ruimtes. Naar conviviale stedelijke omgangsvormen. *Beleid en Maatschappij* 36(3), 202-216
- Van Thiel, S. (2019). Bestuurskundig onderzoek: Een methodologische inleiding (4de editie). Uitgeverij: Coutinho.
- Veen, E., Derkzen, P., Bock, B., Visser, A., & Wiskerke, H. (2016). Eén buurttuin, twee gemeenschappen. *Sociologie*, 12(1). <https://doi.org/10.5117/soc2016.1.veen>
- Welschen, S., Lucas, P., von Meyenfeldt, L., Hoijsink, M., Rijnders, J., & Veldboer, L. (2020). Toegankelijkheid in divers perspectief. Bewoners, verbinders en professionals over de sociale basis in een ontwikkelbuurt. Eindrapportage onderzoek toegankelijkheid basisvoorzieningen Geuzenveld, Amsterdam. Amsterdam: Werkplaats Sociaal Domein Amsterdam en omgeving.
- Wessendorf, S. (2016) Settling in a super-diverse context: Recent migrants' experiences of conviviality. *Journal of Intercultural Studies* 37(5), 449-463.
- WRR (2018) De nieuwe verscheidenheid. WRR Verkenning 38. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- WRR (2020) Samenleven in verscheidenheid. WRR Rapport 103. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2768119>

Bijlage 1. Interview guide

- Hoelang woont u al in Lombardijen? Hoe bent u hier gekomen?
- Sinds wanneer kent of bent u betrokken bij de Lombatuin?
- Hoe ontstond het eerste contact?
- Waarom komt u naar de tuin?
- Wat voor beeld heeft u van de tuin?

Deelvraag 1: Sociale bindingen en de Lombatuin

Heeft u weleens contact met buurtgenoten of burenen? Hoe ervaart u die contacten?

- Zijn er mensen waar u regelmatig contact hebt in of via de tuin?
- Wat voor soort contacten zijn dit? (vriendschappelijk, functioneel, oppervlakkig)
- Heeft u het gevoel dat u steun zou kunnen vragen aan mensen uit de tuin? Waarom wel/niet?
- Heeft u wel eens praktische informatie gedeeld of gekregen via de tuin?
- Wanneer u niet in de tuin bent, wordt er veel gegroet als u langs loopt?

Deelvraag 2: Etnische diversiteit en ontmoetingen

- Voor wie ziet u de tuin?
- Ziet u de tuin als een plek voor iedereen in de wijk?
- Valt u iets op aan de diversiteit in de tuin? Wat?
- Kunt u voorbeelden geven van contact met mensen met verschillende achtergronden?
- Zijn er ook momenten waarop u zich uitgesloten voelt? Wat voor momenten?

Deelvraag 3: Thuisgevoel en de tuin

- Wat is thuis gevoel voor u?
- Voelt u zich thuis in Lombardijen?
- In hoeverre draagt de tuin bij aan uw gevoel van thuis zijn in de wijk?
- Heeft de tuin iets veranderd in hoe u zich voelt in de buurt?
- Voelt u zich verbonden met de tuin of de mensen die er komen?
- Herkent u mensen van de tuin ook op andere plekken in de buurt?
(Huis van de Wijk? Of supermarkt?)
- Wat betekent dat voor jouw gevoel van thuis?
- Merkt u een verschil in de buurt sinds de Lombatuin er is?
- Denkt u dat de tuin bijdraagt aan de sfeer of verbondenheid in de buurt? Waarom wel/niet?
- Hoe ziet u de toekomst van de tuin?

Bijlage 2. Checklist Ethical and Privacy aspects of research

INSTRUCTION

This checklist should be completed for every research study that is conducted at the Department of Public Administration and Sociology (DPAS). This checklist should be completed *before* commencing with data collection or approaching participants. Students can complete this checklist with help of their supervisor.

This checklist is a mandatory part of the empirical master's thesis and has to be uploaded along with the research proposal.

The guideline for ethical aspects of research of the Dutch Sociological Association (NSV) can be found on their website (http://www.nsv-sociologie.nl/?page_id=17). If you have doubts about ethical or privacy aspects of your research study, discuss and resolve the matter with your EUR supervisor. If needed and if advised to do so by your supervisor, you can also consult Dr. Bonnie French, coordinator of the Sociology Master's Thesis program.

PART I: GENERAL INFORMATION

Project title: Masterscriptie – Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

Name, email of student: Lotte Lalleman, 702073ll@student.eur.nl

Name, email of supervisor: Swerts, Thomas, swerts@essb.eur.nl

Start date and duration: 30-01-2025 t/m 23-06-2025

Is the research study conducted within DPAS

YES - **NO**

If 'NO': at or for what institute or organization will the study be conducted?

This study is conducted as an internship for: Veldacademie.

PART II: HUMAN SUBJECTS

1. **Does your research involve human participants.**

YES - NO

If 'NO': skip to part V.

If 'YES': does the study involve medical or physical research?

YES - **NO**

Research that falls under the Medical Research Involving Human Subjects Act ([WMO](#)) must first be submitted to [an accredited medical research ethics committee](#) or the Central Committee on Research Involving Human Subjects ([CCMO](#)).

2. **Does your research involve field observations without manipulations that will not involve identification of participants.**

YES - **NO**

If 'YES': skip to part IV.

3. **Research involving completely anonymous data files (secondary data that has been anonymized by someone else).** YES - **NO**
If 'YES': skip to part IV.

PART III: PARTICIPANTS

1. **Will information about the nature of the study and about what participants can expect during the study be withheld from them?** YES - **NO**
2. **Will any of the participants not be asked for verbal or written 'informed consent,' whereby they agree to participate in the study?**
YES - **NO**
3. **Will information about the possibility to discontinue the participation at any time be withheld from participants?** YES - **NO**
4. **Will the study involve actively deceiving the participants?** YES - **NO**
Note: almost all research studies involve some kind of deception of participants. Try to think about what types of deception are ethical or non-ethical (e.g. purpose of the study is not told, coercion is exerted on participants, giving participants the feeling that they harm other people by making certain decisions, etc.).
5. **Does the study involve the risk of causing psychological stress or negative emotions beyond those normally encountered by participants?** YES - **NO**
6. **Will information be collected about special categories of data, as defined by the GDPR (e.g. racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, trade union membership, genetic data, biometric data for the purpose of uniquely identifying a person, data concerning mental or physical health, data concerning a person's sex life or sexual orientation)?** YES - **NO**
7. **Will the study involve the participation of minors (<18 years old) or other groups that cannot give consent?** YES - **NO**
8. **Is the health and/or safety of participants at risk during the study?** YES - **NO**
9. **Can participants be identified by the study results or can the confidentiality of the participants' identity not be ensured?** YES - **NO**
10. **Are there any other possible ethical issues with regard to this study?** YES - **NO**

If you have answered 'YES' to any of the previous questions, please indicate below why this issue is unavoidable in this study:

Het onderzoek zal zich richten op thuisgevoel van bewoners in de etnisch diverse stadswijk Lombardijen. Hiervoor wordt er aan de participanten gevraagd naar thuisgevoel, dit kan te maken hebben met de etnische achtergrond van de respondent. Hierom kan dit thema mogelijk ter sprake komen.

What safeguards are taken to relieve possible adverse consequences of these issues (e.g., informing participants about the study afterwards, extra safety regulations, etc.).

Participanten worden op voorhand geïnformeerd over het verloop van het onderzoek en de mogelijkheid tot anonimiteit. Participanten doen op vrijwillige basis mee aan het onderzoek en zullen niet verplicht worden tot medewerking. Ook zullen eventuele interviews worden afgelegd op locaties waarbij de participanten zich het meest prettig bij voelen.

Are there any unintended circumstances in the study that can cause harm or have negative (emotional) consequences to the participants? Indicate what possible circumstances this could be.

Nee.

PART IV: SAMPLE

Where will you collect or obtain your data?

De dataverzameling voor dit onderzoek is tweedelig. Observaties worden gedaan in Lombardijen en in de buurttuin Lombatuin. Interviews kunnen worden afgelegd op locaties waar participanten zich het meest prettig voelen. Mogelijke interview locaties zijn de Lombatuin, Huis van de Wijk of bij een bewoner thuis.

What is the (anticipated) size of your sample?

Voor dit etnografische onderzoek wil ik schaduwen en interviews afleggen. Tussen de 3 tot 5 mensen schaduwen; 4 bewoners die in de tuin helpen en 1 sociaal hovenier in de tuin en haar werk in Lombardijen. Verdiepend op het schaduwen wil ik 4 tot 6 interviews afleggen.

What is the size of the population from which you will sample?

In Lombardijen wonen 15.000 inwoners. Aangezien de Lombatuin nog maar twee jaar bestaat, is het een kleine groep (5 a 10) bewoners die bij de tuin helpen.

Continue to part V.

Part V: Data storage and backup

Where and when will you store your data in the short term, after acquisition?

Opnames zullen op mijn mobiele telefoon opgenomen worden, en vervolgens op mijn computer worden gezet. Transcripten worden op mijn computer bewaard. Beide mijn mobiel en computer hebben een wachtwoordbeveiliging.

Who is responsible for the immediate day-to-day management, storage and backup of the data arising from your research?

Ik ben hier zelf verantwoordelijk voor.

How (frequently) will you back-up your research data for short-term data security?

Alle data zal zowel op mijn computer en mobiel worden opgeslagen met een wachtwoord.

In case of collecting personal data how will you anonymize the data?

Personen zullen anoniem worden benoemd, mogelijk met een pseudoniem.

PART VI: SIGNATURE

Please note that it is your responsibility to follow the ethical guidelines in the conduct of your study. This includes providing information to participants about the study and ensuring confidentiality in storage and use of personal data. Treat participants respectfully, be on time at appointments, call participants when they have signed up for your study and fulfil promises made to participants.

Furthermore, it is your responsibility that data are authentic, of high quality and properly stored. The principle is always that the supervisor (or strictly speaking the Erasmus University Rotterdam) remains owner of the data, and that the student should therefore hand over all data to the supervisor.

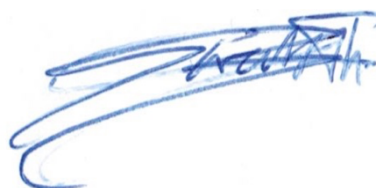
Hereby I declare that the study will be conducted in accordance with the ethical guidelines of the Department of Public Administration and Sociology at Erasmus University Rotterdam. I have answered the questions truthfully.

Name student: Lotte Lalleman

Name (EUR) supervisor: [Thomas Swerts](#)

Date: 23-03-2025

Date: [23-03-2025](#)

Bijlage 3. Informed Consent Form

Informatieblad voor scriptieonderzoek: De invloed van de Lombatuin door sociale (ver)bindingen op het thuisgevoel van bewoners van Lombardijen.

Onder begeleiding van Thomas Swerts onderzoekt Lotte Lalleman masterstudent Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid (sociologie) aan de Erasmus Universiteit Rotterdam hoe de Lombatuin thuisgevoel beïnvloed via sociale (ver)bindingen bij bewoners van Lombardijen. Met behulp van uw deelname kan dit onderzoek worden gerealiseerd. Wij zijn benieuwd naar *uw mening* over dit onderwerp. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Waarom dit onderzoek?

In een etnisch diverse wijk als Lombardijen is de Lombatuin bij uitstek een interessante casus om te kijken in hoeverre een buurttuin bijdraagt aan verschillende vormen van sociale verbinding. Dit onderzoek heeft daarom als doel om inzicht te krijgen in de sociale impact van de Lombatuin op de bewoners die wel of niet mee tuinieren, met specifieke aandacht voor de wijze waarop de tuin bijdraagt aan het thuisgevoel van bewoners in de wijk.

Verloop

U neemt deel aan een onderzoek waarbij we informatie zullen vergaren door: U te observeren door te schaduwen waarbij aantekeningen worden gemaakt. Of door u te interviewen en uw antwoorden op te nemen via audio- of video-opname. Er wordt een transcript uitgewerkt van het interview. Hierin blijft u anoniem.

Vertrouwelijkheid

Wij doen er alles aan uw privacy zo goed mogelijk te beschermen. Naast de student zullen alleen de scriptiebegeleider en tweede lezer toegang krijgen tot alle door u verstrekte gegevens.

Er wordt op geen enkele wijze vertrouwelijke informatie of persoonsgegevens van of over u naar buiten gebracht, waardoor iemand u zal kunnen herkennen.

In het onderzoek wordt u aangeduid met een verzonden naam (pseudoniem).

Vrijwilligheid

U hoeft geen vragen te beantwoorden die u niet wilt beantwoorden. Mocht u iets niet in een groep willen vertellen, maar wel privé, dan kunt u achteraf e-mailen of bellen. Uw deelname is vrijwillig en u kunt stoppen wanneer u wilt.

Als u tijdens het onderzoek besluit om uw medewerking te staken, zullen de gegevens die u reeds hebt verstrekt tot het moment van intrekking van de toestemming in het onderzoek gebruikt worden.

Wilt u stoppen met dit onderzoek? Neem dan contact op met dr. Thomas Swerts via swerts@essb.eur.nl

Dataopslag

In de scriptie zullen anonieme gegevens of pseudoniemen worden gebruikt. De audio-opnamen, formulieren en/of andere documenten die in het kader van deze scriptie worden gemaakt of verzameld, worden beveiligd opgeslagen.

De onderzoeksgegevens worden bewaard voor een periode van maximaal tien jaar. Uiterlijk na het verstrijken van deze termijn zullen de gegevens worden verwijderd of worden geanonimiseerd zodat ze niet meer te herleiden zijn tot een persoon.

Indienen van een vraag of klacht

Indien u specifieke vragen heeft over hoe er met uw persoonsgegevens wordt omgegaan, kunt u deze stellen aan dr. Thomas Swerts via swerts@essb.eur.nl. U kunt daarnaast een klacht indienen bij de Autoriteit Persoonsgegevens indien u vermoedt dat uw gegevens verkeerd zijn verwerkt.

Door dit toestemmingsformulier te ondertekenen erken ik het volgende:

	JA	NEE
1 Ik ben voldoende geïnformeerd over het onderzoek. Ik heb het informatieblad gelezen en heb daarna de mogelijkheid gehad vragen te kunnen stellen. Deze vragen zijn voldoende beantwoord en ik heb voldoende tijd gehad om over mijn deelname te beslissen.	☐	☐
2 Ik neem vrijwillig deel aan dit onderzoek. Het is mij duidelijk dat ik deelname aan het onderzoek op elk moment, zonder opgave van reden, kan beëindigen. Ik hoef een vraag niet te beantwoorden als ik dat niet wil.	☐	☐
Voor deelname aan het onderzoek is het bovendien nodig dat u voor verschillende onderdelen specifiek toestemming geeft.		
3 Ik geef toestemming om de gegevens die tijdens dit onderzoek over mij worden verzameld te verwerken zoals is uitgelegd in het bijgevoegde informatieblad	☐	☐
4 Ik geef toestemming om tijdens het gesprek geluid-opnames te maken en mijn antwoorden uit te werken in een transcript.	☐	☐
5 Ik geef toestemming om mijn antwoorden te gebruiken voor quotes in de scriptie van de student.	☐	☐
6 Ik geef toestemming om de bij mij verzamelde gegevens te bewaren en in gepseudonimiseerde vorm voor de verslaglegging van het onderzoek.	☐	☐

Naam deelnemer:

Naam student:

Lot Lalleman

Handtekening:

Handtekening:

Datum:

Datum: